

maxim gorkij

MOJE
UNIVERZITY

EUROPA

**MAXIM
GORKIJ**

**MOJE
UNIVERZITY**

EUROPA

МАКСИМ

МОИ

Горький

УНИВЕРСИТЕТЫ

Maxim Gorkij: Moje univerzity

Preklad © Ján Ferenčík 1978, 2015

Doslov © Valerij Kupka 2015

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2015

Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2015

Ako tridsiaty šiesty zväzok edície Premena vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2015

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-18-8

М.Торбаи

edícia
PREMENA
zväzok 36

A tak – cestujem do Kazane študovať na tamojšej univerzite, presne tak.

Myšlienku na univerzitu mi vnukol gymnazista N. Jevreinov, milý mládenec, krásavec s nežnými ženskými očami. Býval v podstreší v tom istom dome, čo ja, a často ma vídal s knižkou v ruke – to vzbudilo jeho pozornosť, zoznámili sme sa a čoskoro ma Jevreinov začal presvedčať, že mám „neobyčajné nadanie na vedu“.

„Ste prírodou stvorený slúžiť vede,“ vravel mi a pekne potriasal hrivou dlhých vlasov.

Vtedy som ešte nevedel, že vede možno slúžiť aj v úlohe pokusného kráľika, a Jevreinov mi veľmi presvedčivo dokazoval, že univerzity potrebujú práve takých mládencov, ako som ja. Prirodzene, spomenul i nebožtíka Michaila Lomonsova. Jevreinov vravel, že v Kazani budem bývať uňho, za jeseň a zimu skončím gymnaziálny kurz, zložím „dáke“ skúšky – naozaj vravel „dáke“ –, na univerzite mi dajú štátne stipendium a o päť rokov budem „vedcom“. Všetko bolo veľmi jednoduché, lebo Jevreinov mal devätnásť rokov a dobré srdce.

Keď zložil skúšky, odcestoval a vari o dva týždne som sa za ním pobral i ja.

Keď ma stará mať odprevádzala, radila mi:

„A – nepajed' sa na ľudí, jednostaj sa pajediš, stal si sa prísny a namysleným! To máš po starom otcovi – a čo starý otec? Žil, žil, do smrti nezmúdrel, nešťastník starý. Jedno si pamätaj: Boh ľudí nesúdi, to je čertova záľuba! No, zbohom...“

Potom si z tmavých zvädnutých líc zotrela pár skúpych slz a povedala:

„Už sa viac nevidíme, si neposedný, zatáraš sa ďaleko a ja umriem...“

V poslednom čase som sa odcudzil milej starenke, ba zriedka som ju aj vídal, ale teraz som si zrazu s bôľom uvedomil, že už nikdy nestretnem človeka, čo by mi bol taký nesmierne blízky a drahý.

Stál som na korme parníka a pozeral na ňu, ako sa pri prístavnom zábradlí jednou rukou prežehnáva a druhou – koncom staručkého šálu – si utiera tvár a čierne oči, prežiarené neskonalou láskou k ľuďom.

A už som v polotatárskom meste, v tesnom bytíku prízemného domu. Domček trčal osamotený na vršku, na konci úzkej, biednej ulice, jednou stranou obrátený k pustému pohorenisku, na ktorom bujnela hustá burina; z porastu paliny, repíka a konského šťaveľa, z kríkov chabzdy prečnievali zručaniny tehlovej budovy a pod zručaninami bola priestranná pivnica, v ktorej žili a umierali túlaví psi. Veľmi pamätná mi je táto pivnica, jedna z mojich univerzít.

Jevreinovovci – matka a dvaja synovia – žili zo žobráckej penzie. Hneď v prvých dňoch som si všimol, s akým tragickým smútkom malá sivá vdova po príchode z trhu rozložila na kuchynskom stole nákupy a riešila ťažkú úlohu: ako urobiť z kúsočkov zlého mäsa dostatok dobrého jediva pre troch zdravých mládencov, seba nerátajúc.

Bola mlčanlivá; v sivých očiach jej stuhla beznádejná, krotká uvzatosť koňa, ktorý v práci vyčerpал všetky svoje sily – koníček ťahá voz do vrchu, vie, že ho nevytiahne, ale predsa ťahá!

Asi tri dni po mojom príchode, za rána, keď deti ešte spali a ja som jej pomáhal v kuchyni čistiť zeleninu, sa ma potichučky, opatrne spýtala:

„A načo ste sem prišli?“

„Študovať na univerzite.“

Obrvy i so žltou kožkou na čele jej vyleteli nahor, porezala si prst a cicajúc krv, klesla na stoličku, ale hneď vyskočila a povedala:

„Och, aby ťa...“

Obviazala si porezaný prst vreckovkou a pochválila ma:

„Dobre viete škrabať zemiaky.“

Bodaj by som nevedel! Porozprával som jej o tom, ako som slúžil na parníku. Spýtala sa ma:

„A myslíte, že to stačí, aby vás prijali na univerzitu?“

V tie časy som ešte nemal zmysel pre humor. Jej otázku som bral vážne a porozprával som jej po poriadku, čo všetko musím urobiť, aby sa predo mnou napokon otvorili dvere do chrámu vedy.

Vzdychla si:

„Ach, Nikolaj, Nikolaj...“

A on sa v tej chvíli vošiel do kuchyne umyť – rozospatý, strapatý, a ako vždy, veselý.

„Mama, mohla by si navariť peľmene!“

„Hej, mohla,“ pritakala matka.

V snahe blysnúť sa svojimi vedomosťami z oblasti kuchárskeho umenia som vyhlásil, že mäso je na peľmene zlé a je ho málo.

Vtedy sa Varvara Ivanovna rozčúlila a povedala na moju adresu niekoľko takých silných slov, až mi do uší udrela krv a napučali mi. Hodila na stôl zväzok mrkvičiek a odišla z kuchyne. Nikolaj na mňa žmurkol a vysvetlil mi jej správanie slovami:

„Nie je vo svojej koži...“

Sadol si na lavicu a oznámil mi, že ženy sú vôbec nervóznejšie ako chlapi, je to ich vrodená vlastnosť, čo nevyvrátiteľne dokázal istý solidný učenec, vari Švajčiar. Aj John Stuart Mill, Angličan, sa podobne vyjadril k tejto otázke.

Nikolaj ma veľmi rád učil a využíval každú vhodnú príležitosť na to, aby mi vtĺkol do hlavy dačo nevyhnutné, bez čoho sa nedá žiť. Počúval som ho dychtivo, ale potom mi Foucold, Larochevoucauld a Larochejacquelin splynuli v jednu osobu a nevedel som si spomenúť, kto komu odťal hlavu: či Lavoisier Du Mourrierovi, alebo naopak. Ten skvelý mládenec mal úprimnú túžbu „urobiť zo mňa človeka“ a s istotou mi to sľuboval, ale – nemal čas ani ostatné podmienky na to, aby sa ma vážne ujal. Mladický egoizmus a ľahkomyselnosť mu nedovolili pochopiť, s akým vypätím síl, s akým dôvtipom vedie matka domácnosť, a ešte menej to chápal

jeho brat, zádumčivý, málovravný gymnazista. Ale ja som už dávno a veľmi podrobne poznal zložité čary kuchynskej chémie a ekonómie a dobre som videl, s koľkou vynaliezavosťou musí táto žena denne klamať žalúdky svojich detí a krmiť privandrovaného, nespôsobného chlapca nepeknej tváre. Prirodzene, každý kúsok chleba, čo pripadol na mňa, mi ležal na duši ako kameň. Začal som si hľadať voľajakú prácu. Hneď zrána som odchádzal z domu, aby som nemusel obedovať, a za zlého počasia som sedával v pivnici pod zrúcaniskom. Tam, v zápachu mačacích a psích zdochlín, za šumenia lejaka a skučania vetra som sa čoskoro dovtípil, že univerzita je číra fantázia a že by som urobil lepšie, keby som odišiel do Perzie. A už som sa videl v úlohe šedivého bradatého čarodajníka, čo vynašiel spôsob, ako vypestovať obilné zrná veľkosti jablka, zemiaky vážiace po pätnásť kíľ a vôbec, vymyslel veľa dobrodení pre túto zem, po ktorej sa nielen mne, ale aj mnohým iným tak čertovsky ťažko chodí.

Už som sa naučil rojiť o neobyčajných dobrodružstvách a veľkých hrdinstvách. To mi veľmi pomáhalo v ťažkých chvíľach života, a keďže takých chvíľ bolo veľa, čoraz väčšmi som sa zdokonaľoval v rojčení. Nečakal som na pomoc zvonka, ani som nedúfal v šťastnú náhodu, no postupne vo mne vzrastala uvzatosť a čím ťažšie boli životné podmienky, tým mocnejší, ba aj múdrejší som sa cítil. Veľmi zavčasu som pochopil, že človeka utvára jeho zápas s okolitým prostredím.

Aby som nehladoval, chodil som k Volge na prístavištia, kde sa dalo ľahko zarobiť pätnásť-dvadsať kopejok. Tam, medzi nakladačmi, tulákmi a podvodníkmi, som sa cítil ako kúsok železa vložený medzi žeravé uhličky – každý deň ma nasycoval množstvom ostrých, páľčivých dojmov. Tam predtým mnou sťa vo víre krúžili ľudia, nezakryte lakomí, ľudia hrubých pudov – páčila sa mi ich zlosť na život, páčil sa mi ich posmešne nepriateľský postoj ku všetkému na svete a bezstarostný pomer k sebe samým. Všetko, čo som na vlastnej koži zažil, ma vábilo k týmto ľuďom a vyvolávalo vo mne túžbu ponoriť sa do ich jedovatého prostredia.

Bret Hart a ohromné množstvo bulvárnych románov, ktoré som prečítal, vzbudzovali vo mne ešte väčšie sympatie k tomuto prostrediu.

Zlodej z povolania Baškin, bývalý žiak učiteľského ústavu, človek bitý životom, suchotínár, ma výrečne poučal:

„Čo sa ježiš ako dievka, vari sa bojíš, že stratíš poctivosť? Pre dievku je poctivosť celý jej majetok, ale pre teba len chomút. Býk poctivý – senom sa živí!“

Hrdzavý Baškin, vyholený ako herec, obratnými, mäkkými pohybmi drobného tela pripomínal mača. Správal sa ku mne učiteľsky, tútorský a videl som, že mi zo srdca želá úspech a šťastie. Bol veľmi múdry, prečítal veľa pekných kníh a zo všetkých sa mu najväčmi páčil Gróf Monte Christo.

„Tá knižka má cieľ i srdce,“ vravieval.

Mal rád ženy a rozprával o nich s pôžitkársnym cmukáním, nadšene a s akýmsi křčovitým chvením doráňaného tela; v tomto křčovitom chvení bolo čosi chorobné, čo vo mne vyvolávalo bridivý pocit, ale jeho reči som počúval pozorne, lebo som v nich cítil krásu.

„Ženská, ženská!“ hovoril spevavo a žltá kočka na tvári sa mu zapalovala rumencom, čierne oči žiarili nadšením. „Kvôli ženskej urobím všetko na svete. Žena a čert – nezajú hriech! Buď stále zaľúbený, nič krajšie na svete nejstvue!“

Bol to nadaný rozprávač a ľahko skladal pre prostitútky dojímavé pesničky o žiaľoch nešťastnej lásky, jeho piesne sa spievali vo všetkých mestách na Volge, mimochodom, je aj autorom veľmi rozšírenej piesne:

*Škaredá a biedna som,
biedne oblečená,
nikto si ma nechce vziať,
nikto ma rád nemá...*

Pekne sa ku mne správal Trusov, záhadný človek dôstojného výzoru, švihácky oblečený, s jemnými, hudobníckymi

prstami. Na Admiraltejskom predmestí mal skliepok s nápisom: Hodinárstvo, ale zapodieval sa predajom ukradnutých vecí.

„Peškov, ty sa neuč zlodejským kúskom!“ vrael mi, vážne si pohládzajúc prešedivenú bradu a prižmurujúc prefíkané, smelé oči. „Vidím, že máš pred sebou inú cestu, ty si človek duchovný.“

„V akom zmysle duchovný?“

„Nuž taký, čo nikomu nič nezávidí, iba je zvedavý...“

Pokiaľ šlo o mňa, nebola to pravda, lebo som závidel veľa a mnohým; moju závisť vzbudzovala napríklad Baškinova schopnosť rozprávať akýmsi osobitným spôsobom, akoby vo veršoch, s nečakanými prirovnaniami a slovnými zvratmi.

Spomínam si na začiatok jednej jeho ľúbostnej príhody:

„Sedím za mútnookej noci v hotelovej izbe sťa syseľ v diere, v žobráckom meste Svijažku, a je jeseň, október, dáždik si lenivo popfcha, vietor podúva, sťa urazený Tatár pesničku si hudie, a pesnička je bez konca: ó-ó-ó-ú-ú-ú...“

... Vtom prišla, ľahká, ružová sťa obláčik pri východe slnka, a v očiach – klamná čistota duše. „Milý môj, nemám viny pred tebou,“ vraví poctivým hlasom. Viem, že klame, ale verím, že je to pravda! Rozumom bezpečne viem, ale srdcom – nie a nie uveriť!“

Keď rozprával, rytmicky sa knísal, zatváral oči a často si jemným gestom prikladal ruku na srdce.

Hlas mal zastrený, matný, ale slová farbisté – znelo v nich čosi slávičie.

Závidel som Trusovovi – neobyčajne zaujímavo rozprával o Sibíri, Chive, Buchare, smiešne a veľmi pichľavo o živote biskupov a raz sa tajuplne vyjadril o cárovi Alexandrovi III.:

„Tento cár je majstrom svojho remesla!“

Trusov mi pripadal ako jeden z tých „zločincov“, z ktorých sa na konci románu, na čitateľovo prekvapenie, vykľuje veľkorsý hrdina.

Z času na čas, za dusnej noci, sa títo ľudia preplavili na druhý breh riečky Kazanky, na lúky do kríkov, a tam pili, jedli, besedovali o svojich starostiach, ale najčastejšie o zložitosti života, o čudnej motanici ľudských vzťahov, a najmä o ženách. O ženách hovorili nazlostene a so smútkom, niekedy dojímavo, ale takmer vždy s pocitom, akoby pozerali do tmy plnej strašidelných prekvapení. Strávil som s nimi dve či tri noci pod tmavým nebom s matnými hviezdami, v dusnom teple úžľabiny, husto zarostenej vrbinou. V tme nasiaknutej vlhkosťou blízkej Volgy sa na všetky strany ako zlaté pavúky rozliezali svetlá s'ťažňových lampášov, čierny masív vysokého brehu bol s'ťa pokropený žiarivými chumáčikmi a žilkami – svietiacimi oblokmi krčiem a domov bohatej dediny Uslon. Lopatky parníkových kolies tupo plieskajú o vodu, na karaváne vlečniakov z plného hrdla, s'ťa vlci, zavýjajú lodníci, kdesi trieska kladivo po železe a ťahavo znie clivá pieseň – čiasi duša tichučko tlie – smútok piesne s'ťa popol sadá na srdce.

Ešte smutnejšie bolo počúvať ticho plynúce reči ľudí – ľudia sa zamysleli nad životom a rozprávajú každý o sebe, takmer nepočúvajúc iného. Sedia, alebo ležia pod kríkmi, fajčia cigarety, kedy-tedy – nie žiadostivo – sa napijú vodky, piva a vydajú sa kamsi nazad, na cestu spomienok.

„Mne sa raz prihodilo toto,“ hovorí ktosi, prigniavený k zemi nočnou tmou.

Ľudia vypočujú príbeh a prítakávajú.

„To sa stáva, všeličo sa stáva...“

„Bolo“, „stáva sa“, „stalo sa“ – počúvam a mám strašný pocit, akoby tejto noci ľudia došli k posledným hodinám svojho života – všetko sa už stalo, nič sa už nestane!

To ma odpudzovalo od Baškina a Trusova, ale predsa sa mi páčili, a vzhľadom na to, čo som prežil, by bolo bývalo celkom logické a prirodzené, keby som bol šiel s nimi. Aj sklamaná nádej dostať sa vyššie, začať študovať, ma poháňala k nim. Vo chvíľach hladu, zlosti a smútku som mal pocit, že som schopný vykonať aj zločin, a to nielen proti „posvätej ustanovizni vlastníctva“. Ale mladický romantizmus mi

nedovolil odbočiť z cesty, ktorá mi bola súdená. Okrem humánneho Breta Harta a bulvárnych románov som už prečítal množstvo vážnych kníh, ktoré vo mne vzbudili túžbu po čomsi ešte nejasnom, ale oveľa významnejšom ako všetko to, čo som kedy videl.

V tom istom čase skrsli moje nové známosti, zrodili sa nové dojmy. Na prázdne priestranstvo v susedstve Jevreino-vovie bytu chodievali gymnazisti hrávať gorodky a jeden z nich – Gurij Pletňov – mi učaril. Bol počerný, vlasy mal čierne do modra ako Japonec, tvár pokrytú drobnými čiernymi bodkami, akoby posypanú pušným prachom, bol jednostaj veselý, v hrách obratný, v debate vtipný, bohato obdarený zárodkami rozličných talentov. A tak, ako skoro všetci talentovaní Rusi, aj on žil z toho, čo mu dala príroda, a neusiloval sa jej dary znásobiť a rozvinúť. Mal skvelý sluch a jemný hudobný cit, miloval hudbu, majstrovsky hral na gusliach, balalajke, harmonike, no neusiloval sa ovládnuť ušľachtilejší a náročnejší nástroj. Bol chudobný, mizérne oblečený, ale jeho udatnosť, smelé pohyby svalnatého tela a široké gestá veľmi dobre dopĺňala dokrkvaná, potrhaná košeľa, zaplátané, deravé nohavice a vyčaptané čižmy.

Ponášal sa na človeka, čo sa po dlhšej a ťažkej chorobe práve postavil na nohy, alebo na väzňa, ktorého práve vypustili z väzenia – všetko na svete mu bolo nové, milé, všetko v ňom vzbudzovalo bujnú veselosť – poskakoval po zemi ako prskavka.

Keď sa dozvedel, ako ťažko a nebezpečne žijem, navrhol mi, aby som sa presťahoval k nemu a študoval za dedinského učiteľa. A tak už bývam v čudnej, veselej diere Marusovke, ktorú akiste pozná nejedna generácia kazanských študentov. Bol to veľký polozrúcaný dom na Rybnoriadskej ulici, ktorý vyzeral, akoby ho boli od majiteľa útokom dobyli hladní študenti, prostitútky a akési prízraky ľudí, čo už mali život za sebou. Pletňov býval na chodbe pod schodmi na pôjd, tam mal posteľ, a na konci chodby pri obloku stôl a stoličku – to bolo všetko. Do chodby ústilo troje dverí, dvoma sa vchádzalo k prostitútkam, za tretími žil suchotinársky matematik,

bývalý seminarista, vysoký, chudý, takmer strašný človek, zarastený tvrdou, červenkastou škutinou; špinavé zdrapy mu ledva zakrývali telo, cez diery v handrách mu strašidelne presvitala sinavá koža a rebrá.

Jedával hádam len vlastné nechty, ktoré si obhrýzal do krvi, deň a noc čosi rysoval, vyratúval a ustavične duto a dunivo kašľal. Prostitútky sa ho báli, pokladali ho za šialenca, ale zo súcitu mu kládli k dverám chlieb, čaj a cukor, on dvíhal baličky zo zeme a odnášal si ich do izby, chrčiac ako ustatý kôň. Ak naňho zabudli, alebo mu pre dáku príčinu nemohli doniesť svoje dary, otvoril dvere a zachripel do chodby:

„Chleba!“

V očiach, zapadnutých v čiernych jamkách, mu žiarila hrdosť maniaka, šťastného z vedomia svojej veľkosti. Kedy-tedy k nemu prišiel maličký hrbáč s čaptavou nohou, so silnými okuliarmi na zdurenom nose, šedivý človek s lišiackym úsmevom na žltej tvári kastráta. Sedávali celé hodiny mlčky v čudnom tichu, za dôkladne zatvorenými dverami. Len raz, neskoro v noci, ma zobudil zúrivý, chriplavý matematikov krik:

„A ja vravím – žalár! Geometria je cela, áno! Pasca na myši, áno! Väzenie!“

Hrbatý mrzáčik sa piskľavo chichotal, veľa ráz opakoval akési čudné slovo a matematik zrazu zreval:

„Dočerta! Von!“

Keď jeho hosť vybehol na chodbu a sipiac, pištiac zakrúcal sa do širokej peleríny, matematik, vysoký, strašný, s rukou v schlpných vlasoch zastal na prahu a zachripel:

„Euklides je chumaj! Chu-maj... Dokážem, že Boh je múdrejší ako Grék!“

A tak tresol dvermi, že sa v jeho izbe čosi s rachotom zrútilo.

Čoskoro som sa dozvedel, že tento človek chce matematicky dokázať existenciu Boha, ale umrel prv, než by sa mu to bolo podarilo.

Pletňov pracoval v tlačiarňi ako nočný novinový korektor, zarábala jedenásť kopejok za noc a ak som ja nič

nezarobil, našou dennou potravou boli štyri funty chleba, za dve kopejky čaju a za tri kopejky cukru. Ale ja som nemal kedy zarábať – musel som študovať. Len s najväčším vypätím síl som sa boril s učením. Najviac ma morila gramatika svojimi okyptenými, tesnými a skostnatenými tvarmi, do ktorých som naskrze nevedel vtesnať živý a ťažký, vrtošivo pružný ruský jazyk. Ale čoskoro, na moje veľké potešenie, vysvitlo, že som začal študovať „privčas“ a aj keby som zložil skúšky na dedinského učiteľa – nedostanem miesto, lebo nemám potrebný vek.

Pletňov i ja sme spávali na jednej posteli, ja v noci, on vo dne. Uťahaný z bezsennej noci, v tvári ešte strhanejší, so zapálenými očami prichádzal zavčas ráno a ja som hneď utekal do hostinca po vreľú vodu, lebo samovar sme, prirodzene, nemali. Potom sme, sediac pri obloku, raňajkovali čaj s chlebom. Gurij mi rozprával novinky, čo sa dozvedel z novín, recitoval zábavné verše alkoholika fejtonistu Červené domino a prekvapoval ma žartovným vzťahom k životu – zdalo sa mi, že má k nemu rovnaký vzťah ako k tučnolícej babe Galkinovej, kramárke so starými ženskými šatami a kupliarke.

Od tejto ženskej mal prenajatý kút pod schodišťom, ale za „byt“ nemal čím platiť, preto ho splácal veselými žartmi, hrou na harmonike a dojímavými pesničkami; keď ich spieval slabým tenorčekom, v očiach mu žiaril posmešok. Stará Galkinová bola za mladi zboristkou v opere, vyznala sa v pesničkách a z dotieravých očí sa jej dolu pripuchnutými sivobelasými pijanskými lícami neraz hojne liali drobné slzičky, ktoré si stierala tučnými prstami, a prsty si potom starostlivo utierala špinavou vreckovkou.

„Ach, Guročka,“ vzdychala, „vy ste umelec! Keby ste boli čo len o máčik krajší, postavila by som vás na nohy! Kol'ko mladých junákov som spojila so ženami, ktorým srdce sužovala samota!“

Jeden z týchto „junákov“ býval v dome nad nami. Bol to vysokoškolač, syn kožušnickeho robotníka, mládenec strednej postavy, širokej hrude, nenormálne úzky v bedrách – ponášal sa

na trojuholník postavený ostrým uhlom nadol a trocha zalomený; ten uhol boli študentove nohy, maličké, priam ženské. Aj hlavu, hlboko zasadenú medzi plecami, mal malú, ozdobenú štetinou hrdzavých vlasov, a z bielej bezkrvnej tváre nevľúdne civeli vypleštené zelenkasté oči.

S obrovským sebazaprením, hladujúc ako túlavý pes, proti otcovej vôli skončil gymnázium a zapísal sa na univerzitu, ale vysvitlo, že má hlboký, mäkký bas, a tak zatúžil študovať spev.

Túto okolnosť využila Galkinová a dala ho dokopy s bohatou, asi štyridsaťročnou kupcovkou, ktorej syn už tretí rok študoval na univerzite a dcéra končila gymnázium. Kupcovka bola vycivená, plochá, vystretá ako vojak, mala suchú tvár asketickej mníšky, veľké sivé oči skryté v tmavých jamkách, nosila čierne šaty, staromódnu hodvábnu šatku a v ušiach sa jej chveli náušnice s kameňmi jedovato zelenej farby.

Kedy-tedy navečer alebo za včasného rána prišla k svojmu študentovi a neraz som ju videl, ako priam skočila do brány a rozhodným krokom kráčala cez dvor. V tvári vyzerala strašne, pery mala natoľko zovreté, že ich takmer nebolo vidieť, široko roztvorené oči zúfalo, túžobne upierala pred seba, a predsa vyzerala ako slepá. Nemožno povedať, že bola ohavná, ale zjavne sa na nej prejavovalo napätie, ktoré ju zohavovalo, akosi jej roztráhovalo telo a bolestne zvrášťovalo tvár.

„Pozri,“ povedal Pletňov, „je ako šialená!“

Študent nenávidel kupcovku, schovával sa pred ňou, no ona ho prenasledovala ako neúprosný veriteľ alebo detektív.

„Ja som zmätený človek,“ kajal sa, keď si vypil. „No načo ja potrebujem spievať? S takou hnusnou tvárou a postavou ma aj tak na javisko nepustia, veru nepustia!“

„Skoncuj s tou trápnuou históriou!“ radil mu Pletňov.

„Veď hej. Ale je mi jej ľúto! Neznášam ju, a predsa ju ľutujem! Keby ste vedeli, ako ma – ech...:“

Vedeli sme, lebo sme počuli, ako tá žena, stojac v noci na schodišti, modlikala zastretým, rozochveným hlasom:

„Pre zmilovanie božie... miláčik, no – pre zmilovanie božie!“

Bola majiteľkou veľkého závodu, mala domy, kone, venovala tisíce rubľov na pôrodnické kurzy, a pritom sťa žobráčka prosila o poláskanie ako o almužnu.

Po čaji šiel Pletňov spať, ja som odchádzal hľadať si robotu a vracal som sa domov neskoro večer, keď sa už Gurij zberal do tlačiarne. Ak som doniesol chlieb, salámu, alebo varené „kuttle“, rozdelili sme si koristiť napoly a on si vzal svoj diel so sebou.

Keď som zostal sám, túlal som sa po chodbách a zákuťtiach Marusovky, pozoroval som, ako žijú ľudia, pre mňa ešte noví. Dom bol nimi nabitý a ponášal sa na mravenisko. Napĺňali ho akési kyslé, štipľavé pachy, všade po kútoch sa skrývali čierne, ľudom nepriateľské tóny. Od rána do neskorej noci hučal; nepretržite vrčali šijacie stroje krajčírok, operetné zboristky si skúšali hlasy, študent basom vrlikal stupnice, opitý, pološialený herec hlasno deklamoval roly, podnapité prostitútky hystericky vrešťali a ja som si kládol prirodzenú, ale neriešiteľnú otázku:

„Načo to všetko?“

Medzi hladnou mládežou sa bezcieľne potľkal ryšavý, plešivý človek s vysadnutými škraňami, veľkým bruchom, tenkými nohami, obrovskými ústami a konskými zubami – pre tie zuby ho volali Ryšavým koňom. Už tretí rok sa súdil s akýmisi príbuznými, kupcami zo Simbirska, a každému, koho stretol, vyhlasoval:

„Život za to dám, ale privediem ich na mizinu! Pôjdu po žobraní, tri roky budú žiť z almužny – potom im vrátim všetko, čo od nich vysúdím, všetko im dám a spýtam sa ich: „No čo, potvory? Tak vidíte!““

„A to je cieľ tvojho života, Kôň?“ spytovali sa ho.

„Celým telom, celou dušou som sa na to upriamil, už nič iné ani robiť nemôžem!“

Celé dni trávil na okružnom súde, v súdnej sieni a u svojho advokáta, večer často doviezol na fiakri množstvo rozličných balíčkov, fliaš a usporadúval vo svojej špinavej izbe

s prehnutou povalou a krivou dlážkou bujné hostiny, na ktoré pozýval študentov, krajčírky – všetkých, čo sa chceli dosýta najesť a trocha si vypiť. Sám Ryšavý kôň pil iba rum, nápoj, po ktorom zostávali na obruse, na šatách, ba i na dlážke nezmazateľné tmavočervené škvrny; keď si vypil, vykrikoval:

„Moje milé vtáčence! Mám vás rád, lebo ste ľudia statoční! Ale ja som hnusný podliak a kr-rokodíl – chcem zničiť príbuzných, a zničím ich! Prisámbohu! Život za to dám, ale...“

Kôň žalostne žmurkal očami a nepeknú, škraňatú tvár mu zvlažovali pijanské slzy, ktoré si dlaňou stieral z líc a potom rozmazával po kolenách – široké nohavice mal večne pokryté mastnými škvrnami.

„Ako to žijete?“ kričal. „Hladujete, mrznete, nemáte si čo obliecť – aký je to poriadok? Čo sa takto môžete naučiť? Ech, keby panovník vedel, ako žijete...“

Vytrhol z vrecka hrču farbistých bankoviek a ponúkal ich:

„Kto potrebuje peniaze? Berte si, bračekovia!“

Zboristky a krajčírky mu chamtivo šklbali peniaze z chlpacej ruky, on sa rehotal a vravel:

„To nie je pre vás! To je pre študentov.“

Ale študenti peniaze nebrali.

„Doparoma s peniazmi!“ nazlostene kričal kožušníkov syn.

Sám raz opitý doniesol Pletňovovi hrču desaťrubľoviek, skrkvanych do tvrdej gundže, hodil ich na stôl a povedal:

„Potrebuješ? Ja ich nepotrebujem...“

Ľahol si na našu posteľ a začal tak usedavo nariekать, že sme ho museli napájať a oblievať vodou. Keď zaspal, Pletňov sa pokúšal vyrovnáť peniaze, ale nepodarilo sa mu to – boli natoľko zhúžvané, že ich musel namočiť, aby sa od seba oddelili.

V zadymenej, špinavej izbe s oblokmi obrátenými k múru susedného domu je tesno a dusno, krik, božie dopustenie. Najväčšmi reve Kôň. Spytujem sa ho:

„Prečo bývate tu, a nie v hoteli?“

„Milý môj, pre blaho duše! Pri vás mi je teplo na duši...“

Kožušnícky syn to potvrdzuje:

„Pravdu vravíš, Kôň. Ja takisto. Inde by som zhynu!...“

Kôň prosí Pletňova:

„Zahraj! Zaspievaj...“

Gurij si položí gusle na kolená a spieva:

Oj, vyjdi len, vyjdi, slnko červené...

Hlas má mäkký, dojmavý.

Izba stíchne, všetci zamyslene počúvajú smutné slová a tiché brnkanie gusľových strún.

„Pekne spieva, potvora!“ mrmle si nešťastný kupcovkin utešovateľ.

Gurij Pletňov, obdarený múdrosťou, ktorá sa volá veseľosť, hral medzi podivnými obyvateľmi starého domu rolu dobrého ducha z čarodejných rozprávok. Jeho duša, hýriaca pestrými farbami mladosti, zjasňovala život ohňostrojom znamenitých žartov, pekných pesničiek, štipľavých posmeškov z obyčajov a zvykov ľudí, smelými rečami o hrubej nespravodlivosti života. Práve mu minulo dvadsať rokov, vyzeral ako výrastok, ale všetci v dome hľadeli naňho ako na človeka, ktorý môže v ťažkej chvíli múdro poradiť a vždy je schopný voľajako pomôcť. Tí lepší ho mali radi, tí horší sa ho báli, ešte aj starý policajt Nikiforyč ho vždy pozdravil lišiacym úsmevom.

Dvor Marusovky bol „priechný“ – stúpal dohora a spájal dve ulice: Rybnoriadsku a Starogoršečnú, na ktorej neďaleko od brány nášho bývania stála v kútiku útulne učená Nikiforyčova búdka.

Nikiforyč je hlavným strážnikom v našej štvrti; je to vysoký, chudý starec ovešaný metálmi, tvár má múdru, úsmev milý, oči prefikané.

Lomoznú kolóniu bývalých a budúcich ľudí sledoval veľmi pozorne; jeho urastená postava sa niekoľko ráz denne zjavila na dvore – kráčal nenáhľivo a nazeral do oblokov

bytov, ako nazerá dozorca v zoologickej záhrade do klietok zvierat. V zime v ktoromsi byte zatkli jednorukého dôstojníka Smirnova a vojaka Muratova, nositeľov georgijevského radu, účastníkov Skobelevovej lachaltekinskej expedície; zatkli ich spolu so Zobninom, Ovslankinom, Grigorievom, Krylovom a ešte s kýmisi – za pokus zriadiť tajnú tlačiareň: s týmto cieľom Muratov a Smirnov za bieleho dňa v nedeľu prišli kradnúť písmo do Kľučnikovovej tlačiarne na rušnej ulici mesta. Pri tomto čine ich aj dolapili. A raz v noci zaisťili žandári v Marusovke vysokého zamračeného obyvateľa, ktorého som pomenoval Blúdiaca zvonica. Keď sa o tom Gurij ráno dozvedel, rozčúlene si postrapatil čierne vlasy a povedal mi:

„Počuj, Maximyč, strela jasná kopasná, bež, braček, ako len vládzeš...“

Vysvetlil mi, kde mám bežať, a doložil:

„Daj pozor, buď opatrný! Môžu tam byť špicli...“

Náramne som sa potešil tajnému poslaniu a rýchlo ako strela som letel na Admiraltejské predmestie. Tam, v tmavej kotlárskej dielni, som zočil mladého kučeravého človeka s neobyčajne belasými očami; cínoval rajnicu, ale nevyzeral ako remeselník. A v kúte pri zveráku šťúpily starček s remienčekom na bielych vlasoch starostlivo zabrusoval kohútik.

Opýtal som sa kotlára:

„Nemáte voľajakú robotu?“

Starček srdito odvetil:

„Robotu máme, ale nie pre teba!“

Mladý úchytkom pozrel na mňa a znova sklonil hlavu nad rajnicu. Jemnučko som ho kopol do nohy – prekvapene a nahnevane sa zadíval na mňa belasými očami, držiac rajnicu za ucho, akoby sa ju chystal do mňa šmariť. Ale keď zbadal, že naňho žmurkám, povedal pokojne:

„Bež von...“

Ešte raz som naňho žmurkol, vyšiel som von a zastal na ulici; kučeravý tiež vyšiel, popreťahoval sa, zapálil si cigaretu a mlčky sa na mňa zadíval: